

PRESENTACIÓ DE L'EXPOSICIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Des de l'acte inaugural, s'ha anat repetint que entre les finalitats principals del Centenari figurava refermar l'arrelament social de l'Institut d'Estudis Catalans, és a dir, que la societat en conegués millor l'estructura interna, les tasques bàsiques, la trajectòria i els projectes de futur. La causa primordial del desconeixement que amplis sectors socials encara tenen de l'Institut és la seva peculiar història: dels cent anys d'existència, només s'ha pogut treballar amb normalitat en poc més de la meitat. Durant més de quaranta anys de «pública clandestinitat», l'Institut —com molt bé ha assenyalat Miquel Coll i Alentorn— «no s'amagava del que feia, però tampoc no en feia ostentació». Durant massa dècades va haver de fer de la discreció virtut.

Conscient d'aquesta mancança de projecció exterior, de la necessitat de redissenar la seva imatge pública, la institució ha decidit incloure en el programa del Centenari algunes iniciatives d'un fort impacte comunicatiu, com ara produir un documental de cinquanta minuts de durada (amb Televisió de Catalunya) i catorze programes (amb Catalunya Ràdio) sobre la història de la institució. Els programes radiofònics s'han emès aquest estiu, entre el 21 de juliol i el 2 de setembre, i van tornar a sortir en antena, en una síntesi de seixanta minuts, ahir mateix, al migdia, dintre de la programació extraordinària de la Diada Nacional de Catalunya. Pel que fa al documental, és previst que s'emeti el dia de la Mercè.

Entre les iniciatives de caràcter divulgatiu destaca, així mateix, l'exposició que avui inaugurarem, coproduïda per l'Institut i la Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales. Porta per títol «L'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007. Un segle de cultura i ciència als Països Catalans». Pretén mostrar, d'una manera clara i amena, la tasca desenvolupada per la institució en els principals camps del saber, començant per la llengua, així com els seus projectes de futur. Aspira, com la resta dels actes del Centenari, a revisar el passat de l'Institut, amb llums i fosques, sense caure en cap mena de nostàlgia o de cofoisme, així com a reflexionar sobre els canvis que la institució haurà de fer per a encarar els reptes del futur immediat.

L'exposició ha estat concebuda més per al gran públic que no pas per als experts en història de la cultura i de la ciència, que ja coneixen prou bé l'Institut. Constitueix, doncs, un important repte conceptual i estètic, que ha requerit importants recursos humans i econòmics. És el resultat d'un llarg treball d'equip, que es va iniciar al maig del 2006,

durant la presidència del doctor Josep Laporte, i en què han participat activament membres de les seccions, de les societats filials i del personal de l'Institut, així com tècnics de les empreses Dani Freixes i Varis, Arquitectes, i Croquis.

Des del primer moment es va considerar que l'exposició s'havia d'emplaçar a la Casa de Convalescència, a pesar de les dificultats que el caràcter monumental de l'edifici plantejés als dissenyadors i malgrat els entrebancs que provoqués en el funcionament quotidià de la institució. L'esdeveniment ha d'atreure cap a la seu de l'Institut un públic nombrós i heterogeni; ha de servir perquè entri a la Casa de Convalescència molta gent que no ho ha fet mai.

La proposta havia de ser, doncs, conceptualment rigorosa però alhora assequible per a un visitant no especialitzat, estèticament atractiva, de disseny innovador, i havia d'integrar l'edifici en l'exposició. Una construcció barroca, de mitjan segle XVII, que inclou un jardí penjant, per la seva qualitat estètica no podia constituir sols el contenidor de l'exposició: n'havia d'esdevenir un dels elements principals. Per a assolir aquest objectiu, s'ha optat per estructurar els missatges en una introducció cronològica disposada entorn de l'atri, la qual permet al visitant enquadrar la història de l'Institut en la dels Països Catalans i la del món, i quatre àmbits temàtics, cadascun dels quals ordenats cronològicament.

L'exposició pròpiament dita consta d'unes cinc-centes peces, que han generat unes dues-centes fitxes explicatives. El 80 % d'aquest material prové de l'arxiu, la biblioteca i la col·lecció d'art de l'Institut; un 15 % pertany a la Biblioteca de Catalunya, i el 5 % restant l'ha aportat un ampli conjunt d'institucions públiques, com ara el Museu Nacional d'Art de Catalunya, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, el Museu d'Arqueologia de Catalunya, la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts, l'Institut Botànic de Barcelona, el Centre Excursionista de Catalunya i el Museu d'Història Natural de la Ciutadella. Algunes peces pertanyen a col·leccions particulars, com les prestades per la família Aramon.

El conjunt de les peces està integrat bàsicament per manuscrits, llibres, fotografies, pintures, escultures i gravats. Atès el caràcter poc espectacular d'una part dels materials en què recolza el discurs expositiu, s'han combinat, en cada un dels quatre àmbits temàtics, amb audiovisuals i textos que els contextualitzen i n'expliquen el significat. Mereixen un esment especial els audiovisuals, les imatges dels quals són el resultat d'una llarga recerca en els fons de la Biblioteca de Catalunya, de la Filmoteca de Catalunya, de l'Arxiu de la Ciutat de Barcelona i de Televisió de Catalunya.

Tant els materials bàsics com els complementaris han estat instal·lats en un conjunt de vitrines dissenyades i col·locades de manera que no impedeixin al visitant de contemplar les sales i l'atri de la Casa de Convalescència. L'opció temàtica té alguns avantatges importants: permet una lectura fàcil i amena, i, alhora, garanteix una distribució espacial força equilibrada de les peces de gran valor informatiu, estètic o simbòlic.

En el primer àmbit temàtic, «Els protagonistes», s'analitza la trajectòria de l'Institut a través dels seus membres i dels espais que ha anat ocupant. L'objectiu primordial d'aquesta unitat temàtica és fer ressaltar les successives generacions d'intel·lectuals que, durant la darrera centúria, han treballat, en condicions molt diverses i des d'un pluralisme ideològic ben palès, en la producció i difusió del coneixement científic en català.

El segon mòdul, «Els fets», està destinat a mostrar la tasca realitzada per l'Institut en una vasta gamma de camps, per a conservar i estudiar el patrimoni documental, arqueològic i natural català, fomentar la cohesió de la comunitat científica catalana i establir lligams internacionals, i assegurar la presència de la llengua catalana en tots els àmbits de les ciències i les humanitats. És en aquest àmbit on es poden contemplar els documents fundacionals de les cinc seccions i de les vint-i-sis societats filials.

En el tercer espai, «El llegat», es recull l'herència aportada per l'Institut a la societat catalana. El visitant hi pot comprovar que molts aspectes de la seva vida quotidiana estan relacionats amb la institució, ja que, a més de redactar les normes ortogràfiques, la gramàtica i els diccionaris normatius, l'Institut ha promogut la creació de moltes institucions i serveis actuals: la Biblioteca de Catalunya, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, el Servei Meteorològic de Catalunya i el Servei Cartogràfic de Catalunya, ens que avui depenen de la Generalitat, però que, originàriament, van ser iniciatives de l'Institut. Dos dels elements clau d'aquest mòdul són els més de tres mil llibres publicats per l'Institut, que l'han convertit en la primera editorial científica en llengua catalana del país, i l'important fons d'art contemporani de l'acadèmia catalana.

El coneixement del passat no és un fi en si mateix: ha de servir per a encarar amb més ambició, responsabilitat i experiència el futur. Aquesta opció, que recorre transversalment tots els actes del Centenari, explica que l'exposició es tanqui amb un àmbit temàtic anomenat «El futur», consagrat a l'esdevenidor immediat. En aquest darrer àmbit s'hi han col·locat tots els programes de recerca i de difusió del coneixement en curs, engegats per iniciativa de l'Institut o com a conseqüència d'encàrrecs rebuts d'institucions públiques del país o d'organismes internacionals.

Sempre és una tasca difícil albirar el futur immediat d'una institució, per això s'ha demanat a un seguit de persones representatives de dins i fora de l'Institut que hi diguin la seva. El visitant pot conèixer aquestes opinions en el túnel que tanca l'exposició.

Amb l'objectiu que arribi al màxim nombre de persones, l'exposició té dos formats: un d'extens i un altre de reduït. El format extens, després de l'exhibició a la Casa de Convalescència, viatjarà a Madrid, a la Residencia de Estudiantes, pel febrer del 2008. El format reduït, fàcil de transportar, està recurrent, des del juny, els territoris de llengua catalana: ja ha passat, amb un notable èxit de públic, per Girona i Andorra. Actualment està programat que també s'instal·larà a València, Palma, Maó, Perpinyà, l'Alguer, Alacant i Lleida.

L'exposició ha exigít més de dos anys de dedicació intensa dels comissaris, els assessors i l'equip de disseny, i del personal tècnic i els membres de l'Institut. S'ha d'aprofitar l'avinentsa, doncs, per a agrair les contribucions de Francesc Fontbona, que en va seleccionar els materials, i de Josep Maria Camarassa, la contribució del qual en el muntatge de l'exposició i en la redacció del catàleg ha estat decisiva, superant amb escreix la que es pot exigir a un assessor científic. També s'ha de destacar l'esperit de col·laboració de les institucions ja esmentades que han aportat peces a l'exposició.

Una proposta d'aquesta magnitud, tanmateix, no hauria estat possible sense el suport financer d'institucions públiques i privades. És d'estricta justícia, doncs, agrair a la Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales que hagi volgut coproduir l'exposició, i a la Fundació Caixa Catalunya que l'hagi cofinançada. També és oportú regraciar ara les altres entitats que han patrocinat la resta d'iniciatives del Centenari: la Generalitat de Catalunya; la Diputació de Barcelona; la Fundació La Caixa; la Fundació Caixa Sabadell; la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió; el Consorci de la Zona Franca; la Caixa Girona; la Fundació Salut, Innovació i Societat; la Fundació Banc Sabadell; la Diputació de Girona; la Diputació de Tarragona; la Institució de les Lletres Catalanes; Lavinia; Laudis Consultor; el Patronat Català Pro Europa, i Víctor Igual. A totes aquestes institucions, gràcies per haver confiat en l'Institut i haver-lo ajudat a celebrar l'efemèride del centenari amb la dignitat que correspon a l'acadèmia de les ciències i les humanitats del país. Gràcies!

Antoni Riera i Melis

Barcelona, 12 de setembre de 2007